

# Dövlətçilik tariximiz

№ 17 (1385) 26 yanvar - 27 yanvar 2017-ci il



AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ PREZİDENTİ YANINDA  
KÜTLƏVİ İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN  
İNKİŞAFINA DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDU



## Qədim Azərbaycan dövləti - Albaniya

**Bu yazıda e.ə. IV əsrin sonu - III əsrin əvvəllərində mövcud olmuş qədim Azərbaycan dövləti olan Albaniya tarixindən bəhs olunur.**

"Albaniya" və "albanlar" tarixi Azərbaycanın əsasən şimal vilayətlərini əhatə edən ölkənin və həmin ölkədə yaşayan xalqın antik mənbələrdən məlum olan adlarıdır. Qədim Azərbaycan dövləti Albaniya tarixi Azərbaycan ərazisində, müasir Azərbaycan, Ermənistan və Gürcüstanın bir hissəsi, həmçinin Cənubi Dağıstan ərazilərində mövcud olmuş tarixi dövlət olmuşdur.

Paytaxtı əvvəlcə Qəbələ, sonra isə Bərdə şəhərləri olmuşdur. Antik dövrün müəyyən bir mərhələsini və erkən orta çağların bir neçə yüzilliyini əhatə etmiş Azərbaycan Albaniya dövrü Vətənimizin tarixində böyük və çox mühüm mərhələdir. Azərbaycanlılar alban mədəniyyətinin, albanlar tərəfindən yaradılmış bütün dəyərlərin varisləridir.

Görkəmli qafqazşünas tarixçi Yevgeni İqnatyeviç Krupnov yazırdı: "Albaniya tarixinin öyrənilməsi işində heç bir məhdudiyyət və məcburiyyət olmamalıdır. Albaniya tarixini müxtəlif ölkələrin tarixçiləri öyrənirlər. Lakin bir şey də məlumdur: Qafqaz Albaniyasının tarixi və taleyi ilə hamıdan çox azərbaycanlılar məşğul olmalıdırlar. Bu sahədə onlar dünya elmi qarşısında məsuliyyət daşıyırlar, dünya elminə borcludurlar" (Krupnov E.İ. - Drevneyşəə kulğtura Kavkaza i kavkazskəə gtniçeskəə obhnostğ, "CA", 1964, No 1).

Burada yaşamış tayfalar haqqında Yunan-Roma müəllifləri məlumat verirlər. Strabonun məlumatına görə Albaniya əhalisi 26 dildə danışan tayfa-

lardan ibarət idi. Qaynaqlarda Albaniya yada yaşayan xalq və tayfalar sırasında utilər, qarqarlar və amazonkalar, sovdələr, kaspilər, maqlar, sisaklar, mardlar və amardlar, ariaklar və anariaklar, qəllər və leqlərin adları çəkilir. Bu tayfaların ən qədimləri Qafqaz və türk dillərində danışan avtohton etnoslar olmuşlar (Əmpolğskiy Z.İ. Drevneyşie svedeniə o torkax v zone Azerbaydjana, //Uçen. zap. AQU im. S.M.Kirova, 1966, № 2; Aliev K.Q. K voprosu o plemenax Kavkazskoy Albaiii//Tr. VIII mejdunar. kongressa antropoloqii, i gtnoqrafiç. nauk, t. 10, M., 1970; Aliev K.Q. K voprosu o nomadax Sredney Azii i drevneqo Azerbaydjana (Atropateni i Kavkazskoy Albaiii)//Üentralğnaə Azie v kuşanskuö gpoxu. M., Nauka, 1975).

Qədim Albaniya etnik tərkibinə görə kifayət qədər rəngarəng ölkə idi. Lakin, albanlar bu ərazidə daha iri tayfa idi. Buna görə də bütün ölkə Albaniya adlanmağa başlamışdı. Lakin bu da tamamilə mümkündür ki, bu tayfanın özü adını ölkənin adından almışdır.

Mütəxəssislər qeyd edirlər ki, "Alban" adını türkdilli tayfalarla bağlamaq daha uyğun variantdır (Q. Qeybullayev, 1991, səh 227; Əmpolğskiy Z.İ. Drevneyşie svedeniə o torkax v zone Azerbaydjana, //Uçen. zap. AQU im. S.M.Kirova, 1966, № 2; Əmpolğskiy Z.İ. Drevnie avtorı o əzike naselenie Azerbaydjana //İAN AzSSR, 1955, № 8; Əmpolğskiy Z.İ. K voprosu ob odnoimennosti drevneyşeqo naselenie Atropateni i Albaiii //Tr. İİF AN AzSSR, 1954, t. 4). Çünki hal-hazırda Orta Asiyada konkret olaraq Qazaxıstanda alban adlı türkdilli qəbilə yaşayır. Bundan başqa çuvaşların öz yara-

nışları haqqında dastanda çuvaşların yaranması haqqında danışılarkən bildirilir ki, onların ulu əcdadları Qafqaz dağlarının o tərəfindən gəlmiş alpanlar olmuşdur. Son dövrlərdə aparılan sənətkarlıq elmi tədqiqatlar nəticəsində Qafqaz albanlarının türk mənşəli və türkdilli tayfa olması birmənalı şəkildə sübut edilmişdir.

Qafqaz Albaniyasında şəhərlərin yaranması məhsuldar qüvvələrin ümumi inkişafından, sosial-iqtisadi münas-



sibətlərdə baş verən köklü dəyişikliklərdən irəli gəlmişdi. Bunlar nəticə etibarlı ilə sənətin əkinçilikdən ayrılmasına, ticarətin, əmtəə-pul münasibətlərinin coşqun inkişafına, sınıfların və dövlətin meydana gəlməsinə səbəb olmuşdu. İnzibati bölgü baxımından Albaniya vilayətlərə və əyalətlərə bölünmüşdü. Albaniyanın solsahtil ərazisi 11 vilayətdən ibarət idi. Çola vilayəti Dərbənd keçidindən Cənuba doğru,

**"Azərbaycan dövləti və onun dövlətçilik tarixi çox qədimdir və zəngindir. Biz öz tariximizə güvənirik".**

***İlham Əliyev,***  
***Azərbaycan Respublikasının Prezidenti***

təxminən Beşbarmaq dağınadək Xəzər sahili zolağı əhatə edirdi. Vilayətin iri şəhərləri Çola və Dərbənd idi. Lpina Çolanın Şimal-Qərbində, Çola ilə Şəki arasında yerləşən vilayət olmuş-

Qəbələ (Kabalaka) vilayəti Lpina-dan Cənubda, Şəki və Çola vilayətləri arasındakı ərazini əhatə edirdi. Bu vilayətdə Albaniyanın paytaxtı Qəbələ şəhəri yerləşirdi ki, bu bərdə ilk dəfə eramızın I əsrində Böyük Plini xəbər verir. Qəbələ antik dövrdən erkən orta əsrlərə - V əsrə qədər Albaniyanın paytaxtı, Alban Arşakilərinin iqamətgahı və alban arxiyepiskopunun qərar-gahı olmuşdur. 510-cu ildə Alban Arşakiləri öz hakimiyyətini başa vurduqdan sonra Qəbələ Sasanilərin təyin etdikləri mərzbanların qərar-gahına çevrilir.

Şəki vilayəti Qafqazın dağətəyi ərazisində, Qəbələnin Şimal - Qərbindəki ərazini tutur. Qərbdə və Cənub - Qərbdə tarixi Kambisena vilayəti ilə Şimal - Qərbdə Lpina vilayəti ilə, Cənub - Şərqdə Qəbələ ilə həmsərhəd idi.

Paytakaran ( Moisey Kalankatlıda Balasikan, fars və ərəb mənbələrində Balasakan) vilayəti Azərbaycan Respublikasının Cənub-Şərq hissəsində yerləşərək, Xəzər dənizinin sahillərinə qədər uzanırdı. Mil və Muğan düzlərinin bir hissəsini əhatə edirdi. Ehtimal ki, Paytakaran ayrı-ayrı vaxtlarda vilayətin Cənubunda yerləşən Atropatenanın Şimal - Şərq torpaqlarını da özündə birləşdirmişdir. Paytakaran siyasi cəhətdən gah Albaniyaya, gah da Atropatenaya meyl edib və ayrı-ayrı dövrlərdə onun tərkibinə daxil olmuşdur. IV əsrin II yarısında Paytakaran

birdəfəlik Albaniyanın tərkibinə qatılmışdır.

Tarixi əyalət sayılan Uti (yunanca Otena) Paytakaran kimi Kürün sağ sahilində yerləşirdi. Şərqi Paytakaranla, Cənubda Artsakla həmsərhəd idi. Şimalda Kür çayı ilə əhatə olunmuşdu, Qərbdə isə Albaniya və İberiya sərhəddinə kimi uzanırdı. Antik şəhərlərdən Ayniyana, Xani, Anariaka, Xalxal, eləcə də Moisey Kalankatlıının yazdığına görə ... Bərdə (Partav) bu vilayətdə idi.

Artsak və ya Ərsaq vilayəti saşsahil Albaniyasının ən mühüm vilayətlərindən biri olmuş və hazırda Qarabağın dağlıq hissəsini və Mil düzünün bir hissəsini əhatə etmişdir. Əyalətin əhalisini qarqarlar, utilər, hunlar, xəzərlər və barsillər təşkil edirdi.

**Sünik - (Sisakan) vilayəti Albaniyanın Cənub ucqarında yerləşərək Qərbdə Ermənistan və Şimalda Artsak arasındakı ərazini əhatə etmiş, Göyçə gölünün Cənubunda yerləşmişdir. Sünik ayrı-ayrı dövrlərdə gah Albaniyanın, gah da Atropatenanın tərkibində olmuşdur. Bizim eranın I əsrində hakimiyyət başına gələn ilk Albaniya hökmdarını Sünik nəslilə bağlayırlar.**

(ardı gələn sayımızda)

***Vaqif Abışov,***  
***tarix üzrə fəlsəfə doktoru***

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ  
PREZİDENTİ YANINDA KÜTLƏVİ  
İNFORMASIYA VASİTƏLƏRİNİN İNKİŞAFINA  
DÖVLƏT DƏSTƏYİ FONDUNUN  
MALİYYƏ YARDIMI İLƏ